

Stručná charakteristika vojenského poměru sil

Vojenský poměr sil, který je objektivním základem vojenské politiky, podléhá jako každá historická kategorie změnám. Ani v posledních letech se vývoj vojenského poměru sil ve světě nezastavil. Naopak, neustálé změny v rozhodujících oblastech společenského života měnily charakter vojenského poměru sil i jeho zpětný vliv na vojenskou politiku států.

Zajímavé však na poválečném poměru vojenských sil (který je určen především vojenskými systémy SSSR a USA) je to, že nikdy nebyla zásadně porušena rovnováha, v níž vyústil vývoj po druhé světové válce. Sociálně ekonomické a vojenskotechnické změny sice měnily obsah i skladbu faktorů, určujících poměr sil a tím i jeho charakter, rovnováha však zůstávala ve všech etapách zachována. Ba co víc, vývoj rozhodujících vojenských faktorů probíhal v táborech potenciálních protivníků rovnovážně, takže „koordinovaně“, což vedlo k postupnému vzrůstování prvků stabilizujících rovnováhu vojenských sil a válečných možností stran.

V prvním poválečném období (zhruba do poloviny padesátých let) existovala labilní rovnováha, založená hlavně na dvou protikladně působících komponentech:

předstih USA ve výrobě jaderných zbraní se kompenzoval převahou socialistických armád na pozemních válčistištích. Na počátku tohoto období vznikala zvláštní situace — převaha v jaderných zbraních mohla být dočasně vyrovnána v konvenčních silách.

Cím to bylo především způsobeno? V prvním poválečném desetiletí došlo k zásadním sociálně ekonomickým změnám, avšak materiálně technická základna války se ještě podstatně nezměnila. Důsledky vědeckotechnické revoluce se ve vojenskosti zatím plně neprosadily — zbraně hromadného ničení nebyly všeobecně zavedeny. Spojené státy měly z počátku značně omezený počet atomových pum. Vybudování jaderných sil, jejichž použitím by bylo možno zbavit protivníka vůle k odporu, popřípadě zničit zdroje jeho síly, vyžadovalo ještě dlouhodobé úsilí. Mezitím však SSSR prolomil atomový monopol USA a schopnost zničujícího jaderného útoku získávaly obě strany více méně současně. Sovětský svaz ke konci tohoto období dokonce získal určitý předstih ve vývoji termonukleárních zbraní, tisíckrát účinnějších než atomová puma. Důsledky rychlého růstu palebné síly se však plně projeví až později. V prvním období se fyzické důsledky násilí, i když byly větší, zásadně nelišily od toho, co jsme poznali koncem druhé světové války. V každém případě materiálně technické podmínky války v tomto období dovozovaly použít násilí, aniž ještě šlo o riziko termonukleární sebevraždy.

Faktor, který v tomto období zdržoval imperialistické mocnosti před použitím násilí vůči socialistickým zemím, byl pro ně nepříznivý poměr sil na euroasijských válčistištích. A poněvadž by se v dané situaci rozhodovalo právě zde, hrála převaha socialistických států v konvenčních silách úlohu omezujícího faktoru, který zdržoval imperialistickou agresi. Spojené státy, hlavní síla kapitalistického tábora, disponovaly výhodou územní výlučnosti a nezranitelnosti. Hlavní riziko, které USA nesly v případě rozpoutání všeobecné války proti socialistickému táboru, bylo obsaženo v nebezpečí ztráty západní Evropy. Ačkoliv se riziko netýkalo přímo území Spojených států, nebylo zanedbatelné vzhledem ke strategickým důsledkům, které by způsobila ztráta západní Evropy v celkovém i vojenském poměru sil.

Rovnováha, založená na protikladných faktorech, však nemohla mít dlouhé trvání. Výroba jaderných zbraní a jejich zavádění do výzbroje sovětské, americké a britské armády se natolik zrychlily, že koncem padesátých let lze hovořit o jejich

masovém zavedení. Z výjimečně zbraně se staly všeobecným a základním prostředkem vedení ozbrojeného zápasu.

V tomto období došlo rovněž k vytvoření mezikontinentální rakety, která se stala po doplnění mohutnou mnohomagnetovou jadernou hlavici a po vyřešení problému kosmického průzkumu kvalitativně novým prostředkem strategického napadení. Vybudováním strategických raketových vojsk Sovětský svaz likvidoval výhodu územní výlučnosti a nezranitelnosti USA, vytvořil novou vojenskostrategickou situaci ve světě a v pravý čas vyrovnal poměr sil v hlavní oblasti — ve strategických prostředcích jaderného napadení. Všeobecná jaderná válka se pro USA změnila „z jednosměrné na dvou-
směrnou silnici“.

Americká strategie musí od té doby počítat nejen s rizikem ztráty západní Evropy, ale i s rizikem mnohem vážnějším — zničením vlastního území v důsledku odvratných úderů sovětských mezikontinentálních raket.

Masovým zavedením jaderných zbraní do výzbroje armád a vytvořením nových prostředků strategického napadení vzniká rovnováha vojenských sil kvalitativně odlišná od předchozího období. Už nekompenzace komponentů, ale rovnováha v hlavní oblasti — rovnováha jaderných potenciálů koncentrovaných do dvou pólů. Vojenský poměr sil od té doby lze charakterizovat jako rovnováhu, založenou na schopnosti obou stran zničit se ve vzájemném střetu.

Vzhledem k obrovské ničivosti jaderných zbraní a jejich nahromadění na obou stranách představuje stále existující hrozba jejich použití smrtelné nebezpečí pro samotné základy života na zemi. A byly to právě zcela nové sociální a ekonomické důsledky všeobecné jaderné války (platí pro všechny zúčastněné země), které již koncem padesátých let stabilizovaly rovnováhu.

Vývoj v první polovině šedesátých let ještě dále posílil prvky, stabilizující rovnováhu vojenských sil. Zcela mimořádný vliv na stabilizaci rovnováhy mají dvě změny vojenských systémů SSSR a USA. Za prvé, došlo k nahromadění takového množství jaderné munice, že stačí k několikašobnému zničení všech hlavních cílů a objektů druhé strany. Byla vytvořena tzv. „overkill capacity“, která znamená, že se blíží plnému nasycení vojenských systémů jadernými zbraněmi, kdy hlavní důraz bude kladen ne na další zvyšování jejich počtu, ale na zdokonalení jejich technických parametrů, tak aby byla za všech okolností zajištěna

schopnost neodvratitelného úderu. S tím již přímo souvisí druhá změna: zdokonalením systémů jaderného napadení (v první polovině šedesátých let vznikly tzv. tvrdé raketové jaderné systémy umístěním raketových zbraní pod zem, na mobilní ponorkové i pozemní základny) získaly obě strany schopnost ekvivalentní odpovědi i po překvapivém jaderném útoku druhé strany.

Tím byla rovnováha dovedena k novému, vyššímu stupni. Soutěž ve zdokonalování a hromadění jaderných zbraní propůjčila v polovině šedesátých let oběma stranám neodvratitelnou schopnost vzájemně se ve všeobecné válce zničit. Nic víc, ale také nic méně. Vzhledem k tomu, že nelze jedním ani několika údery vyřadit všechny jaderné zbraně protivníka, i vzhledem k tomu, že k ekvivalentnímu zničení druhé strany stačí jen jejich menší část, stěží může další zvyšování ničivé schopnosti některé stran poskytnout rozhodující převahu. Za všeobecného dostateku jaderných zbraní a za situace, kdy žádná strana není schopna odvrátit drtivý jaderný protiútok, se rozdíl v počtech jaderných zbraní stává méně podstatným faktorem. I menší část jaderné kapacity, která by zbyla po překvapivém úderu nepříteli, by stačila ke zničení obyvatelstva a materiálních zdrojů útočníka. Zajištění této schopnosti věnovaly v posledních letech obě strany hlavní pozornost.

O kvantitativní stránce tohoto úsilí mnohé vypovídá **tabulka 1**, sestavená z ročních přehledů poměru sil, které uveřejňuje britský ústav strategických studií.¹⁾

Tabulka potvrzuje vývojové tendence, na něž jsem již poukázal. Celkový počet prostředků jaderného napadení v poslední době nijak pronikavě nevzrůstá, mění se však jejich skladba a kvalita. Na jedné straně stagnuje či klesá počet pilotovaných prostředků (za poslední dva roky o 30 těžkých bombardovacích letounů USA, za poslední čtyři roky o 1408 středních bombardovacích letounů NATO a o 200 VS), na druhé straně roste počet mezikontinentálních řízených střel a balistických řízených střel na lodích a ponorkách (za poslední čtyři roky vzrostl počet

1) Přestože uváděné údaje nejsou oficiální, tj. ty, se kterými pracují generální štáby, nelze je bagatelizovat. Jsou to totiž údaje, s nimiž Západ operuje ve „studené válce“ a je na nich založena oficiální strategická koncepce USA a NATO. Navíc jsou to zřejmé cifry, které se pohybují, alespoň pokud jde o ozbrojené síly kapitalistických států, blízko skutečných hodnot. V tomto směru si politika odstraňování nesporně žádá svou daň. Předešlým z těchto důvodů se musíme těmito údaji vážně zabývat.

Poměr sil v hlavních vojenskotechnických prostředcích (1962–1966)

	Státy kapitalistických paktů					Socialistické země				
	1962–1963	1963–1964	1964–1965	1965–1966	1966–1967	1962–1963	1963–1964	1964–1965	1965–1966	1966–1967
Mezikontinentální řízené střely	400–500	475	925	854	934	74	100	200	270	300
Balistické řízené střely na lodích (ponorkách)	250	192	480	544	624	—	100	120	120	150
Balistické řízené střely středního dosahu		—	—	—	—	700	800	750	750	750
Těžké bombardovací letouny	630	630	630	625	595	200	200	200	200	200
Střední bombardovací letouny	1630	780	580	430	222	1400	1400	1400	1250	1200
Letadlové lodi všech druhů	40	38	37	38	37	—	—	—	—	—
Křižníky	29	33	33	31	22	20	19	20	20	20
Doprovodné lodi	242	—	593	591	623	124	—	130	268	239
Ponorky s konvenčním pohonem	212	199	181	197	195	445	446	443	416	395
Ponorky s atomovým pohonem	32	33	54	62	70	12	23	30	40	50

Viz Buchan A., NATO in the 1960's, New York 1963, str. 177

The Military Balance 1964–1965, ISS, Londýn 1964

The Military Balance 1965–1966, ISS, Londýn 1965

The Military Balance 1966–1967, ISS, Londýn 1966

mezikontinentálních řízených střel USA o 459 a SSSR o 200, balistických řízených střel na lodích a ponorkách USA o 432 a SSSR o 50). Počty balistických řízených střel středního dosahu, kterými SSSR pokrývá rozsáhlá území západní Evropy, Středního východu a Asie dosáhly zřejmě dostatečné úrovně a v posledních čtyřech letech se nemění.

Pokud jde o počet mezikontinentálních řízených střel v operačním stavu, zůstal v roce 1966 zachován poměr sil 3 : 1 ve prospěch USA. I v tomto roce se projevila slabá tendence k snižování početní převahy USA. Srovnání pouze kvantitativních ukazatelů však nedává ještě úplný obraz o poměru sil v této významné oblasti. Důležitou stránkou při hodnocení poměru sil v raketových jaderných prostředcích strategického významu je rovněž ničivá

vojsk tvoří mezikontinentální řízené střely s průměrnou ničivou účinností 10 megaton. Přitom značná část sovětských mezikontinentálních a globálních raket nese hlavice s ničivou účinností 30 i více megaton.

Přes probíhající technickou revoluci ve vojenství neztratily na významu další faktory a ukazatele síly. Lze říci, že s růstem úlohy, která se v americké strategii pružné reakce přisuzuje omezeným válkám, roste i význam ostatních druhů ozbrojených sil. Jedním z nejdůležitějších ukazatelů síly je proto velikost ozbrojených sil vcelku a pozemních sil zvlášť.

Některé tendence, prosazující se v pohybu početních stavů ozbrojených sil Varšavské smlouvy a Severoatlantického paktu v posledních pěti letech ukazuje tabulka 2.

Tabulka 2

Srovnání početních stavů ozbrojených sil VS a NATO v letech 1962–66

	Ozbrojené síly celkem (tis.)	Pozemní síly (tis.)	Vojenské námořnictvo (tis.)	Vojenské vzdušné síly (tis.)
Rok 1962				
Země Varšavské smlouvy	4579,0	3315,0	538,0	726,0
Země NATO	5914,0	3231,0	1016,5	1474,5
Rozdíl	— 1335,0	+ 84,0	— 478,0	— 478,5
Rok 1966				
Země Varšavské smlouvy	4272,0	2875,0	515,0	682,0
Země NATO	5955,4	3182,2	1125,7	1486,7
Rozdíl	— 1683,4	— 307,2	— 610,7	— 804,7

účinnost raketových hlavice. Nutno brát v úvahu nespornou a všeobecně uznávanou skutečnost, že sovětské mezikontinentální řízené střely jsou vybaveny ničivějšími bojovými hlavicemi než jejich americké protějšky. Jádro amerických raketových prostředků strategického dosahu tvoří rakety Minuteman 1 a 2 s ničivou účinností o ekvivalentu 1 — 2 megaton TNT. Pouze malou část raketové výzbroje amerických ozbrojených sil tvoří rakety Titan 2 s hlavicemi o síle více než pěti megaton. Jádro sovětských raketových

Z tabulky je zřejmé, že v posledních pěti letech se početní stavy ozbrojených sil Varšavské smlouvy a Severoatlantického paktu udržují na přibližně stejné úrovni. Přitom u ozbrojených sil Varšavské smlouvy lze pozorovat tendenci k poklesu počtů ozbrojených sil (asi o 300 tisíc) u ozbrojených sil NATO vzestupnou (asi o 50 tisíc).

Ke zvlášť výrazným přesunům došlo v početních stavech pozemních sil. V roce 1955 poprvé předstihly pozemní síly členských zemí NATO pozemní síly zemí Var-

šavské smlouvy (asi o 40 tisíc). Loni se tato tendence ještě zvýraznila — pozemní síly NATO převýšily pozemní síly zemí Varšavské smlouvy již o tři sta tisíc osob. Mělo na to vliv několik souběžně probíhajících procesů: snižování početních stavů ozbrojených sil zemí Varšavské smlouvy na jedné straně, na druhé straně snižování počtů ozbrojených sil především Francie a Velké Británie bylo dříve vyvažováno růstem ozbrojených sil NSR a v posledních dvou letech rychlým růstem pozemních sil USA (jenom za poslední rok vzrostly početní stavy amerických pozemních sil téměř o 250 tisíc osob). Tato tendence vyplývá především ze zvýšeného úsilí USA ve Vietnamu. Projevuje se však i v Evropě, kde dochází k početnímu vyrovnání pozemních sil Varšavské smlouvy a NATO při zachování asi dvojnásobné převahy armád Varšavské smlouvy v počtu divizí. Vojenský systém členských zemí Varšavské smlouvy je však při rovnosti počtu pozemních sil všeobecně účinnější než systém NATO vzhledem ke geostrategickému faktoru (vnitřní linie) a k současné dislokaci na kontinentálních válčících.

V posledních deseti letech byl poměr sil určován především vývojem raketových jaderných systémů. Po dosažení „overkill capacity“ může být stupňováním této schopnosti jen stěží dosaženo nějaké podstatnější změny v poměru sil ve světě. V situaci, kdy obě strany nesou riziko zničení ve všeobecné jaderné válce se hledá východisko ve vytvoření dokonalých systémů protivzdušné, především protiraketové obrany. Žádná strana dosud takový systém nevytvořila. Jaderné údery, vedené nejmodernějšími prostředky napadení, jsou zatím neodvratitelné. Hlavní úsilí se proto věnuje vytvoření alespoň dílčího systému protiraketové obrany. V této oblasti dosáhl Sovětský svaz v minulém roce významných úspěchů. Podle prohlá-

šení maršála Malinovského na XXIII. sjezdu KSSS o „modrém pásu“ a podle údajů, které se objevily v buržoazním tisku, podařilo se Sovětskému svazu vybudovat protiraketovou obranu kolem Moskvy, Leningradu a dalších velkých sovětských měst. Nemůže být sporu o tom, že vývoj vojenského poměru sil v nejbližších letech bude určován vývojem právě v této oblasti.

V další etapě bude zřejmě vojenský poměr sil určován soutěží ve využití kosmického prostoru k vojenským účelům. Podle názorů amerických strategiů budou o vojenském poměru sil na zemi během 10 — 15 let rozhodovat kosmické ozbrojené síly. Ačkoliv jde o dlouhodobější perspektivu, úvahy o vojenském poměru sil a vojenské strategii se musí přizpůsobit těmto novým dimenzím.

Podstatné změny vojenského poměru sil ve světě může přinést řada dalších faktorů vědeckotechnického a sociálně ekonomického vývoje. Právě sociálně ekonomické procesy a mezi nimi ne bezvýznamné procesy dezintegrační, mění v posledních letech politickou mapu světa a mohou se stát významným korektivem vojenského poměru sil.²⁾

Tendence ke stabilizaci rovnováhy vojenských sil, která se v posledních letech významně prosazuje, je ve složitě mezinárodně politické situaci nesporně činitelem mírotvorným. Riziko jaderného zničení zadržuje agresivní kapitalistické síly před rozpoutáním všeobecné války. Vznik takové války však nevylučuje. Politika předních kapitalistických mocností (zvláště USA a NSR) a jejich vojenských paktů, přestože sílí stabilita rovnováhy, ponechává otevřenou možnost vzniku všeobecné jaderné války.

2) Poznámka redakce: Těmito problémy se autor podrobněji zabývá v knize „Poměr sil a strategie Západu“, Naše vojsko 1966, str. 221.